

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 3.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.3.1>

УДК 347

Н. В. Дацій,

д. держ. упр., професор, професор кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління, Поліський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0640-6426>

І. В. Драган,

д. держ. упр., старший науковий співробітник, професор кафедри менеджменту, Університет трансформації майбутнього

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6906-5000>

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

N. Datsii,

Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Economic Theory, Intellectual Property and Public Administration,

Polissia National University, Zhytomyr

I. Dragan,

Doctor of Sciences in Public Administration, Senior Researcher,

Professor of the Department of Management,

University of Future Transformation, Chernihiv

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AS A STRATEGIC RESOURCE FOR SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Обґрунтовано затребуваність державно-приватного партнерства (ДПП) у соціально-економічному розвитку; отриманий результат відрізняється системною версією потреб, що формуються у внутрішньому та зовнішньому середовищі, що зумовлюють участь закладів вищої освіти (ЗВО) у проектах ДПП (у розвитку системи безперервної освіти, експорту освітніх послуг, зниженні регіональної асиметрії у наданні освітніх послуг, подоланні дефіциту фінансування процесів оновлення, зростання ресурсного забезпечення та результатів інноваційної діяльності виробничих організацій, підвищення цілісності економіки регіону за рахунок інтеграції ресурсів та дій учасників партнерства) та дозволяє розвинути уявлення про перспективні сфери діяльності вищої освіти в економічному просторі регіону, її ключові напрями розвитку органічно пов'язаних з участю в проектах ДПП.

Розкрито роль державно-приватного партнерства у соціально-економічному розвитку; отриманий результат відрізняється виявленням інтересів учасників ДПП (у підвищенні якості та доступності освітніх послуг комерціалізації результатів НДДКР; розвитку соціальної відповідальності бізнесу; підвищенні рівня затребуваності випускників ЗВО бізнес-структурами; підвищенні якості трудових ресурсів; зростанні інноваційної активності бізнесу та ін.); встановленням та змістовною характеристикою реалізованих ДПП функцій: ресурсної, майнової, відтворювальної організаційної, інституційної, інтегруючої, інноваційної, соціальної; обґрунтуванням його стратегічних цілей, підцілей та завдань та дозволяє розвинути уявлення про соціально-економічний потенціал ДПП.

Розроблено концептуальні положення, які розкривають склад та зміст основних напрямів удосконалення організації ДПП за участю вищої освіти. Отриманий результат відрізняється обґрунтуванням необхідності: доповнення складу його суб'єктів органами місцевого самоврядування, приватними освітніми організаціями, інститутами громадянського суспільства; підвищення

різноманітності його об'єктної бази (майновий комплекс, організація взаємодії суб'єктів; інституційний устрій системи вищої освіти); доповнення складу принципів організації ДПП (різноманітності цілей; майнової та організаційної забезпеченості; орієнтації на використання наукового потенціалу; підвищення інституційного розмаїття учасників партнерства; лідерства держави та великого бізнесу; активної пропаганди проектів ДПП у різноманітних інституціональних середовищах) та дозволяє, покликаних забезпечити підвищення вкладу ДПП у соціально-економічний розвиток.

The demand for public-private partnership (PPP) in socio-economic development is substantiated; the obtained result is distinguished by a systemic version of the needs that are formed in the internal and external environment, which determine the participation of higher education institutions (HEIs) in PPP projects (in the development of the system of continuing education, export of educational services, reduction of regional asymmetry in the provision of educational services, overcoming the deficit of financing of renewal processes, increase in resource provision and results of innovative activities of production organizations, increase in the integrity of the regional economy due to the integration of resources and actions of partnership participants) and allows to develop an idea of the promising areas of activity of higher education in the economic space of the region, its key areas of development organically related to participation in PPP projects.

The role of public-private partnership in socio-economic development is revealed; The obtained result is distinguished by the identification of the interests of PPP participants (in improving the quality and accessibility of educational services, commercialization of R&D results; development of business social responsibility; increasing the level of demand for graduates of higher education institutions by business structures; improving the quality of labor resources; increasing the innovative activity of business, etc.); establishing and meaningfully characterizing the implemented PPP

functions: resource, property, reproductive organizational, institutional, integrating, innovative, social; substantiating its strategic goals, subgoals and tasks and allowing to develop an idea of the socio-economic potential of PPP.

Conceptual provisions have been developed that reveal the composition and content of the main directions of improving the organization of PPP with the participation of higher education. The obtained result is distinguished by the justification of the need: to supplement the composition of its subjects with local government bodies, private educational organizations, civil society institutions; increasing the diversity of its object base (property complex, organization of interaction of subjects; institutional structure of the higher education system); supplementing the composition of the principles of PPP organization (diversity of goals; property and organizational security; orientation on the use of scientific potential; increasing the institutional diversity of partnership participants; leadership of the state and big business; active promotion of PPP projects in various institutional environments) and allows, designed to ensure an increase in the contribution of PPP to socio-economic development.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, освіта, ресурс, соціально-економічний розвиток.

Keywords: public-private partnership, education, resource, socio-economic development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Перше десятиліття XXI століття відзначено появою в Україні інституту державно-приватного партнерства (ДПП), затребуваного для вирішення значущих соціально-економічних завдань. Незважаючи на визнання необхідності та важливості державно-приватного партнерства, його впровадження в практику йде

вкрай повільно. Малопомітні проекти ДПП та їх результати у галузях соціальної сфери суспільства. Інша причина – незабезпеченість процесів організації партнерських відносин держави, закладів соціальної інфраструктури, бізнес-структур адекватною теоретичною базою. У зв'язку з цим звернемо увагу на наступні моменти. По-перше, в науці публічного помітний недолік дослідження, присвячених виявленню перспектив та обґрунтуванню стратегічних векторів соціального розвитку регіону, пов'язаних із використанням потенціалу державно-приватного партнерства. По-друге, активізація участі соціальних закладів у проектах державно-приватного партнерства пов'язана з підвищенням рівня різноманітності його форм та інструментів, що зумовлює необхідність розробки відповідного методичного забезпечення та практичних рекомендацій.

Актуальність проблеми повноцінного використання потенціалу державно-приватного партнерства для соціально-економічного розвитку, недостатній рівень її концептуальної та практичної розробленості визначили загальну спрямованість цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Обґрунтуванням ключових напрямів та факторів інноваційного розвитку сучасної економіки, підвищення її конкурентоспроможності, розкриття ролі держави та потенціалу її партнерських відносин з бізнесом присвячено безліч робіт, серед яких слід виділити праці Е. Аткинсона, Г.С. Беккера, Р. Бойла, Дж.К. Гелбрейта, Ф. Кука, Д. Річа, Д. Стігліца та ін.

Слід зазначити, що завдяки проведеним дослідженням, розкрито сутність та інваріантний зміст державно-приватного партнерства, встановлені його пріоритетні сфери та роль у розвитку національної економіки. Однак питання, пов'язані з обґрунтуванням затребуваності та ролі державно-приватного партнерства у соціально-економічному розвитку, визначенням напрямів активізації участі вищої освіти в проектах ДПП, розробкою їх адекватного методичного та інструментального забезпечення залишаються недостатньо вивченими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Провести аналіз та визначити напрями державно-приватного партнерства як стратегічного ресурсу соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Проведено порівняльний аналіз точок зору дослідників [1, 2, 3], які спробували розкрити затребуваність ДПП для соціально-економічного розвитку. Встановлено, що реалізований ними підхід відрізняється одnobічністю, оскільки зорієнтований на ідентифікацію потреб партнерства.

У зв'язку з цим обґрунтовано авторський підхід, суть якого розкривається в наступних положеннях.

1. Вища освіта одна із підсистем соціально-економічної системи. Отже, потреби, що детермінують її участь у проектах державно-приватного партнерства, формуються як на системному, так і підсистемному рівнях.

2. Відповідно до двох рівнів формування таких потреб сфера реалізації проектів державно-приватного партнерства за участю вищів включає їхнє внутрішнє та зовнішнє середовище.

3. Для виявлення потреб у розробці та реалізації проектів державно-приватного партнерства за участю вищої освіти потрібна діагностика ключових проблем її розвитку.

Реалізація запропонованого підходу дозволила ідентифікувати та змістовно розкрити потреби, що формуються в соціально-економічній системі, що детермінують участь вищої освіти в проектах ДПП. Для їх якісно-кількісної характеристики в ході дослідження були залучені та використані: статистична інформація, що відображає ключові види діяльності та параметри ресурсної бази представницької; результати моніторингу їх інноваційної діяльності-програмні документи органів державної влади, які визначають вектори розвитку вищої освіти, і процесів її інтеграції з бізнесом; експертні оцінки.

Доведено, що затребуваність державно-приватного партнерства у розвитку вищої освіти обумовлена, в першу чергу, потребами у розвитку системи безперервної освіти; подолання дефіциту фінансування процесів розвитку вищої освіти; у розвитку експорту освітніх послуг; в оновленні матеріально-технічної бази підготовки кадрів та виконання НДР; у розвитку інноваційної системи ЗВО, зростанні ресурсного забезпечення та результатів інноваційної діяльності виробничих організацій; у підвищенні цілісності економіки регіону за рахунок інтеграції ресурсів та дій учасників партнерства, у тому числі, у рамках перспективних інституційних форм просторової організації економіки (технопарки, кластери).

Запропоновано авторський підхід до розкриття ролі державно-приватного партнерства у розвитку вищої освіти. Відповідно до нього, рішення поставленого завдання передбачало: визначення складу суб'єктів партнерства та ідентифікацію їх інтересів; встановлення функції партнерства; обґрунтування стратегічних цілей та завдань партнерства. Реалізація запропонованого підходу дозволила в такий спосіб визначити склад суб'єктів державно-приватного партнерства за участю вищої освіти та інтереси, які вони мають намір реалізувати у проектах ДПП.

Особливості сучасної української практики державно-приватного партнерства за участю вищої освіти; досягнення зарубіжного досвіду, потрібні в Україні. Аналіз сучасної практики державно-приватного партнерства за участю вищої освіти, проведений у ході дослідження, був зорієнтований, по-перше, на оцінку здійснених останніми роками змін у правовій базі, економічних та інституційних умовах, покликаних забезпечити участь бізнесу у розвитку вищої освіти; по-друге, на оцінку напрямів та заходів, запланованих у програмних документів органів державної влади, реалізація яких у середньостроковій та довгостроковій перспективі покликана забезпечити підвищення ролі державно-приватного партнерства у розвитку вищої освіти.

Склад основних обмежень розвитку державно-приватного партнерства за участю вищої освіти з урахуванням експертних оцінок включає: слабку фінансову підтримку

проектів ДПП регіональними органами влади; низький рівень соціальної відповідальності бізнесу. Цей склад можна доповнити з огляду на те, що більшість респондентів, які представляють органи влади та бізнес, не мають уявлень про практику використання проектів ДПП за участю вищої освіти ні в Україні, ні в зарубіжних країнах, про що свідчать отримані оцінки. До виявлених здобутків закордонного досвіду віднесено:

- використання як базу реалізації проектів ДПП не тільки внутрішнього, а й зовнішнього середовища ЗВО;
- високий рівень різноманітності форм та інструментів ДПП, серед яких найбільший інтерес для української практики представляють державно-приватні коопераційні угоди у галузі дослідження та розробок; інноваційно-технологічні партнерства; коопераційні дослідні центри промисловості та університетів.

Ґрунтуючись на результатах аналізу сучасної української практики державно-приватного партнерства за участю вищої освіти, аргументовано висновок про те, що його активізація суттєво пов'язана з удосконаленням організації ДПП, що, у свою чергу, передбачає розробку необхідних концептуальних положень.

Запропоновано та змістовно розкрито напрями вдосконалення організації ДПП за участю ЗВО, які передбачають: доповнення складу суб'єктів державно-приватного партнерства органами місцевого самоврядування, освітніми організаціями, інститутами громадянського суспільства; підвищення різноманітності об'єктної бази державно-приватного партнерства, яка має містити: майновий комплекс; організацію взаємодії суб'єктів; інституційний устрій системи вищої освіти; розширення складу форм державно-приватного партнерства, в якості яких запропоновані, по-перше, особливі економічні зони, де учасникам надаються митні, податкові преференції, земельні ділянки за пільговими цінами, що дозволяє приватним партнерам компенсувати частину витрат на будівництво, реконструкцію будівель, споруд, атестації випускників організацій вищої освіти; розробка стратегій розвитку учасників партнерств; введення нових засад організації державно-приватного партнерства,

узгодженості функцій у процесі розробки та реалізації проектів ДПП, різноманіття цілей державно-приватного, а в ідеалі - суспільно-приватного партнерства; майнової та організаційної забезпеченості; вибору стратегії розвитку ЗВО, орієнтованої використання наукового потенціалу ЗВО; підвищення інституційного розмаїття учасників партнерства, лідерства держави та великого бізнесу; відкритості та доступності інформації про державно-приватне партнерство; активної пропаганди ДПП в інституційному середовищі, що утворюється місцевою спільнотою, малим бізнесом, освітніми та іншими бюджетними установами; розширення інструментарію ДПП за участю ЗВО.

Запропоновано дві основні стратегії, що забезпечують розвиток державно-приватного партнерства за участю ЗВО:

- залучення партнерів різної інституційної природи до діяльності організацій вищої освіти, які виступають системними інтеграторами (проактивна стратегія);
- інфільтрації ЗВО у діяльність партнерських бізнес-структур (адаптивна стратегія).

Стосовно кожної з них визначено сильні та слабкі сторони. До позитивних моментів першої стратегії віднесено такі, відтворювальна функція реалізується повною мірою; соціальна функція посилюється через залучення до взаємодії з ЗВО суб'єктів різної інституційної природи; інституційна функція посилюється через залучення до вирішення проблем розвитку вищої освіти партнерів різної інституційної природи. У той самий час, за її реалізації над повною мірою реалізуються такі функції, як: ресурсна (оскільки більшість ЗВО відчуває нині брак матеріальних і фінансових ресурсів), інноваційна (через застарілого здебільшого наукового устаткування, використовуваного під час виконання НДДКР і низького рівня комерціалізації новацій).

Обґрунтовано положення про те, що використання стратегії, яка передбачає розвиток державно-приватного партнерства на основі домінуючої ролі ЗВО, можливе переважно для великих ЗВО. У такому разі, стратегія орієнтована переважно на

використання їхнього власного потенціалу. До позитивних моментів другої стратегії віднесено такі: ресурсна функція посилюється з активного використання ресурсів довкілля; інноваційна функція посилюється внаслідок включення до бізнесових структур, інноваційний потенціал яких заздалегідь відомий; соціальна функція посилюється з взаємодії з ефективними суб'єктами різної інституційної природи.

У той самий час, під час реалізації цієї стратегії неможливо знайти повною мірою реалізовані такі функції, як: відтворювальна (існує небезпека втрати частини підсистем); інституційна функція (слабшає через пристосування до інституційно далеких систем). Аргументовано положення про те, що найбільшою мірою ця стратегія може бути використана відносно невеликими вишами з обмеженою матеріальною та фінансовою базою. Розроблені практичні рекомендації визначають загальні та особливі характеристики інструментів, необхідні реалізації названих стратегій. Загальні властивості інструментарію, необхідного для реалізації стратегій: спрямовані на посилення процесів інтеграції ЗВО з іншими учасниками ДПП, їхній спектр включає однорідні групи інструментів – прогнозування, форсайт, гранти, фонди тощо.

Особливості необхідного для реалізації стратегій інструментарію:

- за джерелом ресурсів: при адаптивній стратегії – переважно зовнішні; при проактивній стратегії – переважно внутрішні;
- за обсягами власних ресурсів: відносно невеликі обсяги під час реалізації адаптивної стратегії;
- за функціональною спрямованістю інструментарію: виражений акцент на реалізацію ресурсної та інноваційної функції за проактивної стратегії; відтворювальної, соціальної та інституційної функцій – при реалізації адаптивної функції;
- за рівнями суб'єктів, які використовують інструменти: переважно вищий рівень менеджменту ЗВО під час реалізації проактивної стратегії; диверсифікація за рівнями – при адаптивній);

- за рівнем розмаїття інструментів, що застосовуються (ширший спектр у кожному конкретному проекті ДПП при реалізації адаптивної стратегії).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Обґрунтовано затребуваність державно-приватного партнерства у розвитку вищої освіти за допомогою ідентифікації та змістовної характеристики потреб, що формуються у соціально-економічній системі. Розкрито роль державно-приватного партнерства у розвитку вищої освіти за допомогою виявлення інтересів учасників ДПП – держави, ЗВО та бізнесу; встановлення та змістовної характеристики реалізованих ДПП функцій: ресурсної, майнової, організаційної, інституційної, відтворювальної, інтегруючої, інноваційної, соціальної; обґрунтування його стратегічних цілей та завдань.

До перспективних напрямів розвитку досліджень у обраній предметній галузі слід віднести: обґрунтування механізму узгодження інтересів держави, ЗВО та бізнес-структур, що реалізуються у проектах державно-приватного партнерства; розробку стратегії розвитку державно-приватного партнерства, що враховує особливості реалізації його проектів у різних сферах та видах економічної діяльності; бенчмаркінг сучасної зарубіжної практики використання державно-приватного партнерства для розвитку вищої освіти та розробка варіантів адаптивного використання її досягнень; формування достатнього організаційно-економічного забезпечення стратегічного управління розвитком вищої освіти із використанням потенціалу державно-приватного партнерства.

Література

1. Захаріна О.В., Симоненко Л.І., Сайкевич М.І. Публічно-приватне партнерство як механізм розвитку інфраструктури регіону. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/32.pdf (10.02.2024).

2. Попович Д.В. Концесія як форма державно-приватного партнерства: сутність, переваги і недоліки застосування. Економіка: реалії часу. 2015. № 1 (17). С. 49-53. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n1.html> (13.02.2024).

3. Сугак Т.М. Розвиток державно-приватного партнерствау сфері водопостачання в Україні: переваги та недоліки. Вісник Дніпропетровського університету. 2016. № 10/1, Т. 24. С.133-140.

References

1. Zakharina, O.V. Symonenko, L.I. and Sajkevych, M.I. (2018) “Public-private partnership as a mechanism for the development of the region's infrastructure”, Public Administration: Improvement and Development, vol. 2, available at: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/32.pdf (Accessed 10 February 2024).

2. Popovych, D.V. (2015), “Concession as a form of public-private partnership: the nature, advantages and disadvantages of application”, Economy: the realities of time, vol. 1(17), pp. 49-53, available at: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n1.html> (Accessed 13 February 2024).

3. Suhak, T.M. (2016), “Public Private Partnership for Water Supply in Ukraine: Advantages and Disadvantages”, Bulletin of Dnipropetrovsk University, vol. 10/1, pp. 133-140.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2025 р.